

Tóth Erzsébetet kérdeztük díjról, Lakitelekről, és Szirombeszédéről

A tizenöt éve alapított Ratkó József-díj előzménye a Hangsúly című rádiós folyóirat, amely Ratkó József költő kezdeményezésére született 1983-ban, Nyíregyházán. Fórumot teremtve a helyi, országos, valamint határon túli irodalmi, közéleti folyamatoknak, akaratlanul is a rendszerváltást előkészítő mozgások része lett. A díj az ország keleti feléhez kötődő, de alkotásaikkal a provincializmus fölé emelkedő, európai értékeket teremtő alkotókat jutalmazza, olyanokat, akiknek esztétikai teljesítménye kiemelkedő, erkölcsi elkötelezettsége megkérdőjelezhetetlen. Az idei Ratkó-díjat Tóth Erzsébet József Attila-díjas költő, író, publicista kapta.

- *A lakiteleki időkből ismerted személyesen Ratkó Józsefet. Milyen emlékeid vannak róla? Mit jelent számodra ez a díj?*

- A „lakiteleki idők” nekem máig tartanak, de azt hiszem, már ismertem Ratkó Józsefet, amikor az első lakiteleki találkozón részt vettünk. Abban a pillanatban, ahogy verseim kezdtek megjelenni, bekerültem a fiatal írók csapatába, Zalán Tibor, Szervác József, Banos János, Csajka Gábor közé, és rögtön befogadtak a nálunk idősebbek: Bella István, Ágh István, Ratkó József, Utassy, Kiss Bence. Nem volt nemzedéki különbség köztünk, úgy fogadtak, mint fiatalabb testvéreiket. Megéreztek egymásban a hasonló világérzést. Meséltek, nevelgettek minket úgy, hogy szigorúak voltak a verseinkkel. Ratkó József ezen a körön belül is kiemelkedett nemcsak testi megjelenésében, hiszen nagydarab ember volt, erős, mint Toldi Miklós. És nagyon határozott jellem. Összefogta maga körül a hozzá tartozókat, rendszeresen meghívott négy- öt költőt Nagykállóba, felolvasásra, a könyvtárba vagy az iskolába. Nagy élményeim lettek ezek a találkozók, hiszen fiatal, bátor ember voltam, jólesett a befogadás. Hervay Gizi is velünk volt majdnem mindig. Jóska mellett azt éreztük, hogy elfogad, ki tudja, mi lesz belőlünk ugyan, de megadta a bizalmat. Mindig az ország helyzetéről beszéltünk. Keményen kritikus, de konstruktív ember volt. Kisugárzása magával ragadott minket, igazi apafigura volt. Most jut eszembe, hogy éppen akkoriban veszítette el kisfiát, Attilát, aki gyerekként halt meg leukémiában. Talán ezt a fájdalmat nehéz volt elviselni, és ezért is gyűjtött

maga köré minket. Így különösen melengető érzés ezt a róla elnevezett díjat átvenni.

- *Arctalan nemzedék, a klasszikus József Attila kör nemzedék, a Csütörtök estiek társasága - hogy korosztályod alkotóinak fontosabb csoportjait említsem. A legmarkánsabb korjelző természetesen Lakitelek, amely az értelmiség felelősségének a jelképe lett, és a Te pályádat is meghatározta. A rendszerváltás huszadik évfordulójára az Antológia Kiadóban elkészült a Lakitelek 1979-2009. Szerkesztés közben hogyan szembesültél az időutazással?*

- Itt egy picit pontosítanom kell. Véletlen egybeesés, hogy a rendszerváltás huszadik évfordulója is mostanában van - sokak szerint nem is volt rendszerváltás - de Lezsák Sándor felkérésére mi Agócs Sanyival a Fiatal Írók József Attila Körének első Lakiteleki tanácskozásáról készítettünk könyvet, a harmincadik évfordulóra. Tehát tíz évvel a rendszerváltás előtt volt ez a konferencia, szépen mutatva azt, hogy a történelemben nem máról holnapra történnek a dolgok, és hogy a rendszerváltásnak nevezett folyamatokat igenis elő kellett készíteni, és ennek a folyamatnak egy igen jelentős része volt a mi tanácskozásunk. Az embereknek szükségük van dátumokra, hogy köthessék pontosan az eseményeket, gondold el, hogy most ünnepeljük a berlini fal leomlásának huszadik évfordulóját. De én büszkén gondolok arra is, hogy ezen a falon, ami a világ megosztottságát jelképezte, a Szovjet birodalom lánccal körülhatárolt területét, az első repedést a mi 56-unk jelentette, talán a legszebb tettünk a történelemben. Tehát folyamatban kell nézni. Ugyanakkor a falak még bizonyos értelemben most sem omlottak le a lelkekben. Félelem és ingerültség jellemzi a közhangulatot.

Az időutazás többszörösen is megrendítő volt.

Egyrészt szembesülnünk kellett az idő hatalmával, a veszteségekkel, a sok halottal. És Bahget Iskander képein szembenézni akkori önmagunkkal sem nagyon könnyű. Ahogy írtam is a versemben: „Akkoriban fiatalok voltunk.” Sok mindent meghatároz a fiatalság. Szabadszájú, akaratos, alig megfélemlített gyermekei voltunk a Kádári diktatúrának. Ami akkor már nem volt látványosan brutális, de a levegőben mindig érezni lehetett a diktatúra szellemét. Először is Lezsák Sándor harminc éve, a FIJAK vezetőségi tagjaként előadta, hogy tartunk egy tanácskozást a haza és nemzeti önismeret témakörében a fiatal íróknak. Ha könyvben olvasom, nem hiszem el. A Kádár rendszerben, ahol csak éppen a hazáról és a nemzetről nem volt illendő beszélni? Hiszen az Internacionáléra ébredtünk az építőtáborokban, Vörös Csepel zengett, A SZU- a barátunk volt, nem elnyomónk. Persze, a szólamokban. Ültünk az Egyetem presszóban a nyári melegben, éjjel, kinyitott ablakoknál, és ott surrantak előttünk a szovjet tankok. Nyilván hadsereg átcsoportosítás volt. Szóval ettől a címtől kiütést kaptak Aczél György és társai. Mert olyan fontosak voltunk, hogy maga Aczél foglalkozott velünk. Lezsák sok csellel, aprómunkával elérte, hogy megnyerte Illyést a tervnek, és akkor már minden mehetett. Illyésnek volt akkora tekintélye, hogy nem mertek keresztbe tenni. Meg azt is gondolhatták, hogy úgylis meghal nemsokára. Meg is halt hamarosan, de elmondott nekünk Lakiteleken egy olyan félelmetesen pontos, okos beszédet az íráságról, nemzedékekről, hazáról, hogy csoda.

Most, amikor harminc évvel később újra lejátszottuk a könyvbemutatót a szerzőknek, ugyanolyan hatással volt ránk. Illetve azt hiszem, most jobban értettük, mint akkor. Mert húszévesen ugyanaz a szöveg másként hat, mint ötven évesen.

Lezsák Sándor javaslatára kb. egy évvel ezelőtt kezdtük összegyűjteni, felkutatni az akkori résztvevőket, hozzászólókat. A százötven résztvevőből hatvannak írtunk levelet, írjon visszaemlékezést és számvetést az eltelt harminc évről.

Végül huszonnyolcan kerültek a könyvbe, ennyien válaszoltak. Esszében, naplóban, tanulmányban, ki-ki vérmérséklete szerint, de mindenki komolyan vette a felkérést. Harminc évről számot adni, belenézni az akkori és a mostani tükörbe, nem könnyű. Beismerni, hogy a terveinkből semmi nem sikerült. Illetve itt kettéválík a dolog. A magánéleti érvényesülés és a társadalmi folyamatok. Örömmel láttuk, hogy az akkori fiatalokból ma már többségükben jelentős, megbecsült alkotók, köztényezők lettek, politikus, eszmetörténész, dékán, jelentős írók, gondolkodók. Nagyapák, felnőtt gyermekek szülei, de a könyvben megszólaltak teljesen eltűnt személyek, akik nem bírták a harcot, a létezés szélén tengődő, félrecsúszott emberek. Másrészt szembe kellett nézni azzal, hogy amire küldetésünk szólt, hatékonyan formálni a nemzet sorsát, előbbre vinni eszközeinkkel, ez enyhén szólva is kudarc lett. Nemhogy előre nem vittük az ország szereket, hanem most visszafelé zuhanunk. Ez volt az írások végkicsengése, senki nem akart szépíteni a helyzetet. Valahogy mégis ott pislákol egy kis láng az írások mélyén. Hogyan tovább? Ez a kérdés nem múlhat el, amíg élünk. A sárban fetregő, magát vonszoló test fegyveres katonák, pribékek között is húzza, magát előre. Amíg ki nem fogy a szusz. Előttünk egy nemzetnek sorsa áll. - fejezte be írását Pete György.

A történelem csak emberi sorsokon keresztül jöhet közelebb hozzánk. Mi, akik harminc év történelem alatt látszólag nem értünk el semmit, ezzel a könyvvel akarunk többek között hozzájárulni ahhoz, hogy a fiatalság megismerje a múltat. Hogyan éltünk, miről mit gondoltunk. Iskolai segédanyagnak tartom ezt a könyvet, mert a történelemkönyvek még sokáig fognak elérni 89-ig.

- *A díj ajánlásának címe- „Arany János nevelt lánya”, ez a sor a Szégyen nélkül és rongyaiban című versedből való, amelynek keletkezéséről is írtál egy nem kevésbé megrázó elemzést (Nincsen holló tövis nélkül). Ebben említetted, hogy önkívületben írsz verset. A tárcáidban, esszéidben sem vagy sokkal kevésbé költői. Az érdekelne, hogy mi a különbség a versírói és a tárcaírói tudatállapotod között?*

- Óriási a különbség. A versírás olyan, mint amikor szerelmes vagy. Módosult tudatállapot. És éppolyan ritka is, bár ahogy öregszem, már segítek néha a múzsának. A tárca pedig a köztes idő. Amikor valahogy el kell telnie a napnak. Hétköznapi. De ez nem jelenti azt, hogy nem kell ugyanakkora szellemi készenlét a tárcahoz is. Másféle képességeket mozgató meg a

kettő. A tárca közvetlenebb és azonnali hatást ér el. A jó vers pedig az emberi létezés hihetetlen mélységeit és csodáit tudja felvillantani. Szigorúan nézve a vers a fölösleg az életedben, de nélkül nem lennél ember. A sok muszáj, kell, lőtás-futás közt egy kis pihenés. Csodálkozás az életen. Egy fűszálon. A szerelmen.

- *Korosztályod egyik legfontosabb költője vagy, akinek csendjei, elhallgatásai éppoly fontosak, mint megszólalásai. Az utóbbi években bővebb a termés: versek, esszék, olvasókönyv - úgy tudom, készül új versesköteted. Hogyan tudnád jellemezni alkotó erőid hullámozását?*

- Figyelem magam, mi mindenre vagyok képes, ha úgy érzem, szükség van rám. Most két nap alatt ez a negyedik interjú, amit adok, és élvezem még ezt is. A versírásra semmilyen befolyásom nincs. Az csoda, amikor írnom kell, amit valaki diktál. Prózát is attól függően írok könnyen, vagy megszenvedve, milyen a hangulatom. Amikor kilátástalan az életem, és évek óta máról holnapra élek, nincs jövő előttem, csak a napi pénzgondok, nehezen megy minden. Talán most újra jó idők jönnek rám, mert az induló Nagyítás c. hetilapnak leszek főmunkatársa. Tárcarovatom is lesz, és a könyvkritika rovatot fogom gondozni. Még csak az előkészületeknél tartunk, de nagyon nagy munkakedvem van. Így hat egymásra a sok műfaj. Tegnap még verset is írtam.

- *Önvizsgáló, szkeptikus alkat vagy, és vérbeli alanyi költő, aki Szívhangokat és Szirombeszédet ír. De tűnjön bármilyen reménytelennek is minden, Tóth Erzsébetet olvasva, az az érzésem, hogy úgy írsz, mint ahogy a Lisszaboni járat című versesköteted mottójában utalsz rá: „Óvatosan, mintha / a nagy tündérlepke / szállt volna a fejemre”? Van ebben valami keleties vonás. Igaz ez?*

- Nem az én dolgom ezt megállapítani, szeretném, ha lenne. Mármint keleties vonás bennem. A keleti ember nem azt kérdezi: mit csinálsz? hanem, hogy mire gondolsz?

Van valami felsőbbrendű a keleti szellemben. Az emberi élet legfőbb kincsét, az időt egészen másképp élik meg. Lassítanak, pihennek, fölneveznek az égre. Japánban például a mai napig mindennapi része a versírás az életnek. Minden ember életének. Verset írnak mindenről, olyan szükségük van erre, mint a levegőre. A nyugati szellem gögősen, iszonyú feledékenységgel önmagától eredeztet mindent. Angolszász, fehér nagyképűség. Európával indul a világ. És Kína, India? Japán? Félek, hogy gazdasági fellendülésükkel egy picit elveszítik a kapcsolatot a mindenséggel. A költő a keleties szellemnek megfelelően a mindenséggel társalog. Mi meg itt,

Európa „rosszabbik felén” -ahogy Czesław Miłosz írta, csak robotolunk. Nincs időnk élni. Szentkuthyt sem felejttem soha, amit ő mondott. „Élni nem kell. Írni kell.” Végezetül talán magamtól is idézhetek.: „Lassabban, lassabban tavasz./ Nézd borostyán vergődésem,/ nézd reszketek,/ nézd tanullak./ Nekem van időm, tavasz.”

(Szepesi Dóra)

forrás: BÁRKA ONLINE

